

316. Pácin, Csonkás-dűlő

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

2005. június 6-án helyszíni szemlét végeztem a község területén. A lelőhely a község belterületétől É-ra a Karcsa-ér K-i partján, egy a környezetéből markánsan kiemelkedő É-D-i irányú dombháton található. A lelőhelyet É-ról erdő, Ny-ról dűlőút, D-i irányban mezőgazdasági terület határolja. A lelőhely szántott, a felszín kedvező látási viszonyokat nyújtott. Egy 50×200 m-es területen bronzkori kerámiatöredékeket gyűjtöttem.

A leletek a miskolci Herman Ottó Múzeumba kerültek.

JENEI ANITA

317. Pápa, Esterházy-kastély

(Veszprém megye)

A pápai Esterházy-kastélyban 1999 tavaszán megkezdett kutatásokat több esztendei kihagyás után 2005-ben folytattuk. A történeti forrásokból ismert 15. sz. eleji, a Garai-család birtoklása idején épült, középkori castellum maradványaként legalább két egymástól elkülönülő, részben emeletes épület határozható meg. A teljes alaprajzukban meg nem határozott épületek a mai kastély É-i szárnya alatt találhatóak.

A városról, várról a legkorábbi ábrázolás a 16. sz. közepén készült. A Nicolo Angiellini, Giulio Turco és Bernardo Magno személyéhez köthető metszetek jobbára a vár és város megerősítésének terveit mutatják. A nagy léptékű tervek szerényebb, olcsóbb megoldással valósultak meg. A fenti alaprajzok és a megmaradt számos 16–17. századi ábrázolás – noha jobbára mindössze két metszetelőképre vezethetők vissza – egyaránt négyszög alakú erősséget mutatnak a város É-K-i sarkában.

Az újkorban átépített várfalhoz tapasztva álló egykori, részben emeletes épületek egymáshoz közvetlenül nem kapcsolódtak, nem épültek össze. Noha a legkorábbi – 1639-ben írt – inventárium említi a kaputornyot, konyha melletti házat, tisztartók házat, egy kétszintes épület emeletén az öreg palotát, a tó felőli házat, puszta palotát stb., ezeket a házakat kutatás hiányában nem tudjuk elhelyezni a mai épületben. A kutatás jelen állása és – tartunk tőle – a jövője sem ad arra módot, hogy a kétharmadában ma is lakott épületben minden részletre kiterjedő kutatást bárki is végezhesen. Enélkül pedig bármely kísérlet, amely a mai épületalaprajzra próbálja vetíteni a középkori avagy 17. századi állapotot, több mint kétséges eredményhez vezet.

A ma barokk külsőt mutató kastély felmenő falaiiban rejtőző korábbi falak közül a fenti nehézségek ellenére részben meghatároztuk az újkori pápai vár alaprajzát. A szabálytalan négyszög alakú kőfallal övezett erősség három fala a mai külső homlokzati falaknak felel meg, míg a 18. században visszabontott déli fal vonalát az ásatás tisztázta. A pápai vár töröktől való 1597-es visszafoglalásakor megsemmisült a kapu és a mellette lévő torony. Utóbbi helyét a K-i szárny D-i harmadába, egy ma ba-

rokk boltozatú pince helyére lokalizáljuk. Felmenő részei nem maradtak meg, a felette lévő falak már a 18. sz. első feléből származnak. A források szerint a vár többi része nem pusztult el. Az újjáépítés léptékét a későbbi bontások, átépítések miatt már nem lehet tisztázni.

A 17. sz. derekától a város és vár birtokosa az Esterházy-család. Esterházy Ferenc pápai főkapitány birtoklása idején újabb továbbépítésre került sor. Ennek során a K-i épületek alá pincét ástak, annak tereit és a földszintet pillérekkel indított erős boltozattal látták el. Az erősség képét egy, a ferences rendházban őrzött 1683-ban készült fogadalmi kép őrizte meg. Az ábrázolás szerint a támpillérekkel erősített övező, háromszintes magas falon belül közös tető alá vont épületek álltak. A vár DK-i sarkához közel, a kapu mellett egy kis torony is látható. A homlokzatokat áttörő emeleti nyílások felett padlásra nyíló lőrésablakok sorakoztak.

A hódoltsági időszak, majd a Rákóczi-szabadságharc elmúltával a vár hadi szerepe megszűnt. Az 1730-as években került sor a középkori kapu helyett új, a vár déli falát áttörő kapu és a 16. sz. végi árkon átívelő híd megépítésére. Az építkezésről tanúskodó leírás szerint a vár földszinti és emeleti helyiségeit bővítették, ablakait nagyobbították, nyitott folyosót emeltek a K-i szárny elé.

Kevéssel utóbb, 1739-ben ifjabb Esterházy Ferenc megkezdte a vár barokk kastéllá történő radikális átépítését. Megmaradt egy nagyméretű, Pápa városát ábrázoló olajfestmény, amely számtalan részletében a városra vonatkozóan hiteles ábrázolásnak tekinthető. Ugyanakkor a vár tekintetében egy ideáltervet mutat, feltehetően ez a Franz Anton Pilgram nevéhez köthető kiépítési vezérterv egyetlen megmaradt ábrázolása. A képen négy szárnyal övezett, a várostól vizesárokkel elkülönülő kastély K-i oldalához nagy kiterjedésű, földszintes épületek övezte gazdasági udvar csatlakozott. A tervezett nagyvonalú együttes az Esterházy Ferenc levezetéséből nyomon követhető építkezés során egyszerűsödött. Elmaradt a déli szárny megépítése, kisebb lett az istálló. Az árok feltöltésével a kastély kinyílt a város felé, a korábbi elkülönülés megszűnt. Noha az eredeti koncepció változott, a festményen látható számtalan részlet, homlokzatképzés, ablakok formája stb. megegyezik a megvalósultakkal. Ferenc gróf halálakor, 1754-ben már készen volt a kastély berendezése, elkészült a K-i szárnyban a díszes kápolna.

Az örökös, Esterházy Károly, a későbbi egri püspök a kastély külső képén már semmit nem változtatott, csupán belső átalakítások köthetők személyéhez. A 18. sz. végére kialakult terek lényegében változatlanok voltak a 19. sz. végéig. Az akkoriban végzett kisebb átalakítások során helyiségosztásokat változtattak meg, neobarokk stukkók, fal-, ajtó- és ablakburkolatok készültek. A belső terekről megmaradt kisszámú ábrázolás már ezt a neobarokk állapotot örökítette meg.

A hosszabb ideig szovjet katonaság által lakott ház legutolsó nagy felújítására az 1960-as évek elején került sor. Azóta a kastélyban könyvtár, művelődési ház, mú-

zeum és zeneiskola működött. A zeneiskola kiköltözött a házból, a kiállítás tíz éve bezárt. A tetőfelújítással megkezdett rekonstrukció évek óta szünetel.

Munkatárs: Bartos György művészettörténész.

LÁSZLÓ CSABA

318. Pásztó, Csontfalva

(Nógrád megye) U, B, LT, Sza, Á, Kö

A részletes tanulmányt lásd a kötet 87. oldalán!

TANKÓ KÁROLY

319. Pásztó határa

(Nógrád megye) Pa, Ő, B, V

2005. május 5. és november 30. között terepbejárást végeztünk Pásztó Büge, Máriatanya, Szarka-Mál, Botra nevű határrészeiben. A terepbejárás a Zagyva-völgy két oldalára és a Zagyva-völgy K-i oldalán található és a hegylábi, domblábi területekre koncentrált.

Megmunkált kovaszilánkokat gyűjtöttünk a 21. sz. műút és a Csécse felé vezető műút által határolt 76–2132 háromszögelési pont környékén (1. lh.).

A Zagyva jobb oldali teraszán, a dombtetőn és a DNy-i irányú lejtőn őskori kerámiát, emberi csontokat, köztük koponyatetőt, pattintott kőeszközt gyűjtöttünk. A helyet Büge erdős területe és a Zagyva folyó határolja (2. lh.).

A Zagyva jobb oldali teraszán a lejtőn őskori és középkori kerámiát gyűjtöttünk. A helyet a Máriatanya mellett vezető földút, a Máriatanyához vezető betonút és Büge erdős területe határolja (3. lh.).

Máriatanya területén a Zagyva jobb oldali teraszán az állami gazdaság épülete fölött egy kis plató lejtőjéről a földút nyomvonalában őskori kerámiát, kovaszilánkokat, gyártási hulladékokat, pattintott eszközöket és töredékeket gyűjtöttünk (4. lh.).

A Zagyva bal oldali teraszán Szarka-Mál területén egy vízmosás mellett vaddisznótúrásokból pattintott kőeszközöket, feltehetőleg paleolit kori kovaleleteket gyűjtöttünk. A területet a Pásztó felé vezető műút és az Akácok nevű erdő határolja (5. lh.).

A Zagyva bal oldali teraszán Botra területén vaddisznótúrásokból megmunkált kova nyersanyagokat, szilánkokat gyűjtöttünk. A helyet az akácsáv, vízmosás és a Pásztó felé vezető műút határolja (6. lh.).

A Zagyva bal oldali teraszán Botra területén vaddisznótúrásból őskori kerámiát, kovaleleteket gyűjtöttünk. A 7. sz. lelőhelyet a Pásztó felé vezető műút és az erdei műút határolja.

A Zagyva bal oldali vízmosásokkal szabdaltszerű teraszán Botra területén késő bronzkori–kora vaskori kerámiát, kovaszilánkokat gyűjtöttünk vaddisznótúrásból (8. lh.).

A leletanyag a Kubinyi Ferenc Múzeumba került.

Konzulens: Ringer Árpád.

Munkatársak: Gutay Mónika régészhallgató, Kerékgyártó Gyula.

RACZKY PÁL

320. Perbál, Zajnát-hegy (Aynárd-vár)

(Pest megye) Kö

A lelőhelyre Kiss Ákos hívta fel a figyelmet, és egyúttal vázlatos rajzot is készített a feltételezett erődítésről.

A szintvonalas felmérést 2005 őszén készítettük el. Az egykori erődítés ma már nehezen ismerhető fel. Elfoglalja a Zajnát-hegy kettős csúcsát. Az erődítés többnyire terasz formájú, csupán helyenként figyelhető meg az alig kiemelkedő sánc.

Munkatárs: Nováki Gyula.

MIKLÓS ZSUZSA

321. Petrivente, Újkúti-dűlő

(Zala megye) U, R

2005. szeptember 19. és december 9. között megelőző régészeti feltárást végeztünk a lelőhelyen. 2000–2002 folyamán végeztünk már kutatásokat, melynek során jelentős középső újkőkori (DVK, Sopot-kultúra), árokrendszerekkel erődített települést tártunk fel. A lelőhely Ny-i szélén kisebb intenzitású középső rézkori (Protoboleráz) településrészt találtunk.

A 2005. évi ásatást a korábbi ásatási szelvény K-i oldalán, attól É-ra és D-re két kis háromszögben végeztük. Az északi részen négy, míg a délin nyolc újkőkori objektumot figyeltünk meg. A korábbi szelvény Ny-i részén, a kövesút közvetlen közelében az épülő autópályától É-ra és D-re két nagyobb felületet kutattunk. Az északi szelvényben 214 gödör, cölöplyuk, tűzhely és árok került elő. A gazdag, zömében újkőkori leletanyag mellett egy kőeszközkészítő műhelyként azonosítható gödröt is feltártunk.

A déli területen 12 objektumot figyeltünk meg, melyek a korábban megismert rézkori településhez kapcsolódtak.

A feltárt terület nagysága: 7490 m². A leletanyag a nagykanizsai Thúry György Múzeum gyűjteményébe került.

Munkatársak: Basticz Zoltán, Csekő Andrea régészek.

HORVÁTH LÁSZLÓ

322. Pécs, Hal tér

(Baranya megye) Kú

2005. május 17-én régészeti megfigyelést végeztünk nyitott közműárkoknál. Az árkok 1–1,5 m mélységben szeltek át a Hal tér és Kossuth tér közti területet, mintegy 50 m hosszú nyomvonalon. A városfal útburkolat alatti szakasza előkerült. Az árok készítésekor annak újkori téglákkal fedett felső szakaszát megbontották. A városfal maradványait dokumentáltuk, más régészeti objektumot nem találtunk.

Munkatárs: Kárpáti Gábor.

GÁBOR OLIVÉR

323. Pécsely, Vásártér utca

(Veszprém megye) Ró

2005. január 4-én a Vásártér utcában épült új házakhoz vezető közműárkokból származó római kori szürke fazék